

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петренко І. Жінки в історії України: веб-сайт. URL: <https://ua.boell.org/sites/default/files/interior.pdf> (дата звернення 15.11.2020)
2. Як змінювався гендерний склад Ради останні 30 років: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvasya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv> (дата звернення 14.11.2020)
3. Зубко Г. Збільшення представництва жінок в органах місцевого самоврядування має стати трендом : веб-сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/zbilshennya-predstavnictva-zhinok-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya-maye-stati-trendom-gennadij-zubko> (дата звернення 14.11.2020).
4. ГО «ОПОРА» Чоловіки та жінки у складі Тернопільської обласної та Тернопільської міської рад : веб-сайт. URL : <https://www.oporaua.org/news/vybory/partii/19951-choloviki-ta-zhinki-u-skladi-ternopils-koyi-oblasnoyi-ta-ternopils-koyi-miskoymi-rad> (дата звернення 14.11.2020).
5. Стали відомі прізвища всіх депутатів нової Тернопільської міської ради: веб-сайт. URL : <https://terminovo.te.ua/news/40361/> (дата звернення 14.11.2020).
6. Тимченко Н. С. Актуальні проблеми гендерної рівності в публічному управлінні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», 2018, №17. URL : <https://www.internauka.com/issues/2018/17/4241> (дата звернення 14.11.2020).
7. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки : схвалено Указом Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012. : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> (дата звернення 13.11.2020).

*Ганущак Анастасія
Науковий керівник – викл. Юрків Мирослав*

**МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛЕКСИКИ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

На процес вивчення та удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів вагомий вплив мають знання елементів лексики та їх вміння використовувати лексичні засоби в мові та мовленні.

Мета статті полягає у визначенні ефективної методики роботи щодо опрацювання лексики в початковій школі на основі аналізу вивченої науково-педагогічної літератури та досвіду роботи вчителів.

Робота над вивченням лексики є надзвичайно важливою складовою процесу навчання української мови. Як зазначають науковці, вона спрямована на збагачення активного словника учнів, розвиток зв'язного мовлення, вироблення навичок свідомого оволодіння новими словами, а також уточнення значення та сфери вживання слів, що забезпечує комплексний підхід до опрацювання лексики на уроках у початковій школі. А тому соціальна значущість проблеми вимагає її глибокої теоретичної розробленості й практичної дієвості. Проте немає цілісного дослідження цієї теми. Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить, що проблема є актуальною, а тому була в полі зору багатьох науковців. Зокрема, сучасна методика вивчення лексики базується на основі здобутків українського та зарубіжного теоретичного мовознавства. Це праці О. Потебні, Л. Булаховського, І. Срезневського, В. Виноградова, Л. Паламарчука, Б. Ларіна, В. Русанівського, А. Бурячка, В. Ващенко, І. Олійника, І. Білодіда, М. Жовтобрюха, Н. Москаленко, А. Коваль, Н. Бабич та ін. Наукові засади методики навчання елементів лексикології досліджували В. Сухомлинський, М. Вашуленко, І. Синиця, Л. Марченко, М. Дорошенко та ін. Отже, ця проблема є важливою, а тому потребує подальшого дослідження.

Учні початкової школи знайомляться з лексичними елементами на уроках української мови, адже такого предмета як лексика в них немає. Однак знання, які вони отримують під час вивчення цієї теми в подальшому полегшують вміння дітей оперувати засобами виразності в усному і писемному мовленні. До елементів лексики, які вивчають учні у школі належать знання про пряме і переносне значення слова, багатозначність слів, синонімія та антонімія.

Л. Куценко говорив, що для того, щоб краще володіти лінгвістичними нормами та правильно усвідомлювати значення слів, із дітьми проводять словникову роботу. У ній можна виокремити такі напрями роботи над словом із дітьми:

1. Збагачення словника. Під час цього етапу вивчають нові слова або нові значення вже знайомих слів.

2. Уточнення словника. Введення окремих слів у контекст, зіставлення, виявлення значеннєвих відмінностей між синонімами, робота з антонімами, аналіз багатозначності, переносних значень слів тощо.

3. Активізація лексичного запасу. Збагачення активного словника учнів новими словами та активного використання їх.

4. Вилучення з мовлення дітей нелітературних слів (діалектизмів, росіянізмів, жаргонізмів тощо [2. С. 17-20].

О. Лобчук зазначає, що для уточнення і розширення словника із дітьми проводять певну роботу до якої входять:

1. Лексичний та лексико-стилістичний аналізи мови текстів, що їх вивчають на уроці : робота над текстом для виявлення незнайомих слів і висловів, добір синонімів чи антонімів до відомих слів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів, виявлення слів вжитих в переносному значенні та з'ясування їх суті, визначення їх смислових відтінків, аналіз зображувальних засобів мови тексту.

2. З'ясування значення слів шляхом використання різних способів семантизації: демонстрація малюнка чи картинки, слайди з зображенням невідомого предмета, показ предмета чи його дії, добір до слова синонімів та антонімів, введення слова до контексту тощо.

3. Виконання завдань з певним напрямом роботи : добір прикметників для опису предметів, слів для характеристики людини, опису її зовнішності, добір дієслів для опису дій, об'єкта тощо.

4. Введення вивчених слів у речення чи тексти: складання речень за опорними словами, заміна слів у реченні відповідними синонімами чи антонімами, вміння пояснити значення слова, розкрити його суть тощо [3. с. 24-25].

Діти можуть почерпнути інформацію до словника різними способами, та найпоширенішими є те з чим вони мають постійний контакт, тобто навколишня діяльність, зокрема природні явища, життя і праця дорослих, екскурсії, ілюстративний матеріал, журнали, книги, газети, також радіопередачі та телепередачі.

Г. Коваль зазначає: «У процесі навчання та самоосвіти для дітей особливими помічниками є навчальні книги – підручники, довідкова література. З їхньою допомогою у дітей збільшується словниковий запас та розширюється активний словник, що саме слугує опорою на реалізацію міжпредметних зв'язків. У шкільних підручниках української мови в початкових класах робота з навчальною книгою виконується двома шляхами: а) ознайомлення з найважливішими лексикологічними поняттями; б) шляхом розробки системи вправ спрямованих на лексику та граматику» [5. С. 11-14].

За словами С. Дорошенко, діти розпочинають вивчати лексику в початковій школі з ознайомлення зі словом та його значенням, для цього використовують декілька способів і прийомів із сучасної методики, які є актуальними для вчителів. Щоб пояснити дітям незрозумілі слова, вчителі використовують такі способи:

- а) розгорнутий опис (інформація про слово : Київ- це столиця України);
- б) демонстрація предмета чи малюнка (показ натуральних предметів, макетів, муляжів, коротких фільмів чи відео, слайдів, презентацій);
- в) найпростіший словотворчий аналіз (самоскид);
- г) використання контексту (введення слів в контекст, пояснення змісту слова учнями так, як вони його розуміють, конкретизація);
- д) тлумачення слів – поділ загального поняття на часткові (рослини - це квіти, дерева, трави, кущі.);
- е) використання довідкових матеріалів (тлумачний словник, енциклопедії, виноски в читанках);
- ж) зіставлення паронімів (крапля-капля), омонімів (рідна мати- мати досвід);
- з) добір синонімів (хоробрий-сміливий), антонімів (закрито-відкрито);
- і) підведення часткових понять під загальні (корова, коза, вівця, кролик - свійські тварини) [4. с. 172].

Діти повинні вміти розрізняти пряме і переносне значення слова, а також вживати їх в мовленні. У 1-2 класах розпочинається ознайомлення зі спостереження над спеціально дібраними текстами, реченнями, до складу яких входять прикметники [4. с. 174].

Важливим є пояснення того, що слово може мати не одне, а декілька значень, тобто може бути багатозначним. Вчителю треба пояснити дітям про те, що слово потрібно вживати у мовленні точно, адже воно може мати багато значень. Також вчитель може поступово підштовхувати дітей до того, щоб вони самостійно зв'язували значення слова та складали з багатозначним словом речення у різних його значеннях. Ці види роботи сприяють розширенню словника учнів та його активізації.

Ознайомлення учнів з омонімами починається в період навчання грамоти. Діти усвідомлюють, що окремі слова однаково звучать, але мають різне значення, вчать вживати ці слова в мовленні.

Під час вивчення будови слова вчитель звертає увагу на корені-омоніми, коли розглядає слова для морфологічного аналізу водоїма -водій, гора - горе тощо.

Згідно з думкою А. Коніщенко, під час ознайомлення учнів із синонімами треба допомагати їм усвідомити не тільки лексичну, а й синтаксичну їх функцію, показувати, як за допомогою синонімів можна пов'язувати речення у зв'язному висловлюванні, а також те, що до одного слова можна добирати синоніми і тим самим змінювати речення [1. С. 21-24].

Антоніми в мові використовують для надання їй контрасту, надає предметам протилежних характеристик, робить їх більш виразними. Потрібно пояснити, що є різні види антонімів: однокореневі (утворені за допомогою префіксів корисливий - безкорисливий); різнокориневі (вправо-вліво); створенні додавання до слова частки не (гарний -негарний, безпека - небезпека, правда - неправда).

М. Вашуленко зазначає, що для роботи з антонімами в початкових класах під час вивчення розділів «Слово» та «Частина мови» дітям подані такі типи завдань: заміна в реченні виділених слів на антоніми і створення протилежних речень за значенням, знаходження антонімів у текстах, добір протилежних слів до поданого, спостереження за тим, як змінилось речення при заміні слова на антонім, складання речень з поданими антонімічними парами [6. С. 48].

На основі вивчення праць учених-практиків (А. Коніщенко, Л. Кутенко, О. Лобчук, С. Дорошенко, М. Вашуленко та ін.), що працювали над проблемою вивчення елементів лексикології та запропонували ефективну методику навчання лексики для дітей на уроках української мови в початковій школі, треба більш активно впроваджувати відомі методи роботи для формування лексичних знань, умінь і навичок молодших школярів, а також упроваджувати нові інтерактивні форми і методи роботи. На нашу думку, проблема вивчення елементів лексикології є актуальною і потребує подальшого дослідження як ученими, провідними методистами, так і вчителями-практиками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каніщенко А.П. Збагачення активного словника молодших школярів : Початкова школа, 1986. С. 1 - 24.
1. 2.Кутенко Л.О. Особливості роботи над словом : Початкова школа, 1990. С. 17-20.
2. 3.Лобчук О. Лексико-семантичні групи як засіб збагачення словникового запасу : Початкова школа, 2005. С. 24 - 25.
3. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови: навч. посібник / за ред. С.І Дорошенка. – 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Вища школа .1994. 174 с.
4. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: навч. Посібник. Рівне: Астон, 2008.
5. Дорошенко С.І., Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Методика викладання української мови: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1989. 423 с.